

7. Prohrama rozvytku ditey doshkil' noho viku zi spektrom autystychnykh porushen' / nauk. red. ta upor. D.I. Shul' zhenko. – K., 2013.
8. Shopler E., Lanzind M., Vaterc L. Podderzhka autichnykh i otstayushchikh v razvitii detey (0-6 let): Sbornik uprazhneniy dlya spetsialistov i roditeley po programme TEACCH. – Minsk: Izdatel'stvo Belapdi «Otkrytyye dveri», 1997.- 195 s.
9. Shul'zhenko D. Autizm – ne virok. – L'viv: Kal'variya, 2010.- 224 s.

Кузава Ирина, Нечипорук Людмила. СПЕКТР АУТИЗМА: ОСОБЕННОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ УЧАЩИМСЯ СПЕЦИАЛЬНОЙ ШКОЛЫ. В статье автор анализирует закономерности речи учащихся с нарушениями аутистического спектра, их основные поведенческие признаки при коммуникации и взаимодействия в социуме, познавательные психические процессы, особенности овладения навыками чтения и письма. Определяет направления логопедической коррекционно-развивающей работы, предлагает эффективные формы и методы при психолого-педагогическом сопровождении, наиболее адекватные средства альтернативной коммуникации, упражнения по методике Кэтрин Моррис и программы TEACCH, тренинги невербального общения, арт-терапевтические средства, чтобы при возможности помочь им получить образование и успешно социализироваться в современном обществе. Рекомендует обучения грамоте школьников осуществлять по звуковому аналитико-синтетическому методу или по методике «глобального чтения», при писании строчных букв и их элементов осуществлять физическую поддержку руки. Обосновывает результативность применения психолого-педагогической помощи на ранних этапах коррекционно-развивающей деятельности, указывает на необходимость своевременного консультирования родителей детей с особыми образовательными потребностями. Обращает внимание на тенденцию современности к увеличению количества учащихся с нарушениями аутистического спектра, освещает проблематику разработки методологических, методических и организационных вопросов введения оптимального образовательного процесса для данной категории.

Ключевые слова: учащиеся с нарушениями аутистического спектра, программы, коммуникация, взаимодействие в социуме, зрительный контакт, внимание, восприятие, память, мыслительные процессы, коррекционно-развивающая работа.

Kuzava Irina, Nechiporuk Liudmyla. AUTISM SPECTRUM: CHARACTERISTICS AND PROBLEMS OF PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE FOR CHILDREN OF SPECIAL SCHOOL. In the article the author analyzes the speech patterns of students with autism spectrum disorders, their basic behavioral signs in communication and interaction in the society, cognitive mental processes, and the special skills of reading and writing.

It is defined the directions of logopedic correctional-developmental work, offered effective forms and methods for psychological and pedagogical support, the most appropriate means of alternative communication, exercises by the methods of Catherine Morris and the TEACCH-program, non-verbal communication trainings, art-therapeutic tools to help them to get an education and successfully socialize in modern society.

The author recommends to perform the teaching of the reading and writing according to the sound analytic-synthetic method or the method of "global reading", when the physical support of the hand is exercised during the writing of lower-case letters with their elements. He substantiates the effectiveness of psychological and pedagogical application assistance at the early stages of correctional and developmental activity, points to the timely counseling of parents about their children with special educational needs.

Also, the author draws attention to the tendency of schoolchildren number increment with autism spectrum disorders, highlights the developing problems of methodological and organizational questions to introduce the optimal educational process for this category.

Key words: students with autism spectrum disorders, development programs, communication, interaction in the society, eye contact, attention, perception, memory, thought processes, correctional-developmental work.

Стаття надійшла до редакції 1.06.2017 р.

УДК 376.42

Алла Орлянська

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський)

ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ

У статті обґрунтована вагомість проблеми розладів поведінки дітей раннього віку з порушеннями розумового розвитку. Здійснено теоретичний аналіз зарубіжної і вітчизняної літератури з проблеми розвитку поведінки дітей з особливими освітніми потребами в залежності від типу реагування, функціонування та

особистісних властивостей поведінки, структури порушення. В статті доведена значущість поведінки для формування особистості дитини в цілому. Розкриваються такі аспекти, як: формування поведінки дітей з порушеннями розумового розвитку в структурі особистості; вплив поведінки на розвиток здібності до оволодіння психічними процесами; особливості розвитку внутрішньої саморегуляції, діяльності, соціалізації в суспільство. Зроблено висновок про те, що дослідження поведінки дітей раннього віку з порушеннями розумового розвитку допоможуть вирішити одну із вагомих проблем в теорії навчання і виховання дітей цієї категорії.

Ключові слова: поведінка, ранній вік, порушення розумового розвитку, розлади поведінки, мотивація, саморегуляція, діяльність, особистість.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Поведінка особистості є одним із факторів її суспільної інтеграції. Вагомим значення поведінка набуває в період формування особистості дитини, тому що її психологічні передумови містять розвиток здібності до оволодіння своїми психічними процесами, внутрішньої саморегуляції, діяльності, соціалізації в суспільство, тобто механізми поведінки впливають на становлення особистості людини в цілому. Ці закономірності стосуються і дітей з порушеннями розумового розвитку. Відповідно дослідження особливостей поведінки осіб цієї категорії стане підґрунтям для розробки змісту й прийомів корекційного впливу. Найактуальнішою є ця проблема для дітей раннього віку, адже педагогічна робота з ними значно полегшує структуру порушення та є основою підготовки до шкільного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження розладів поведінки є однією з найбільш вагомих проблем в теорії навчання і виховання дітей з порушеннями розумового розвитку. В різні роки її досліджували А.Біне, Ф.Гальтон, Ж.Ескіроль, Д.Кэттэл, Е.Сеген та ін.[3; 4; 5; 6]. Зокрема, вченими, доведені спільні та відмінні закономірності розвитку поведінки дітей з типовим та порушеним розумовим розвитком (Ж.Вуазен, Ф.Гальтон, В.Маньян, Б.Морель, Санте де Санктис, В.Сольє); висвітлена залежність поведінки від клінічного діагнозу дитини (М.Берштейн, Д.Бурневіль, С.Корсаков, Е.Крепелін, Б.Морель, Г.Россолімо, Г.Трошин); досліджений вплив мовлення на регуляцію поведінки (Л.Виготський, К.Левін, О.Лурія, А.Маслоу, К.Роджерс, Г.Трошин). Поведінка дітей з порушеннями розумового розвитку довгий час не була об'єктом вітчизняних досліджень. Уперше в Україні і у світовій дефектології привернули увагу до проблеми діяльності та поведінки дітей підліткового та юнацького віку з порушеннями розумового розвитку О.Гришков, В.Синьов, О.Северов[7]. Проте питання розладів поведінки дітей раннього віку з порушеннями розумового розвитку ще не було предметом спеціального дослідження.

Мета статті. З огляду на вище висвітлене метою нашого дослідження є обрано вивчення особливостей поведінки дітей раннього віку з порушеннями розумового розвитку, розробка методів корекційного впливу. У цій статті висвітлимо результати теоретичного вивчення проблеми поведінки дітей раннього віку з порушеннями розумового розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема поведінки у дітей з порушеннями розумового розвитку привертала до себе увагу як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Активно вивчалися клінічні аспекти порушень поведінки (П.Ковалевський, І.Сікорський, М.Перельмутер, А.Селецький, О.Теплицька та ін.[6]. А.Адлер, А.Біне, К.Левін, Т.Сімон, Л.Термен, В.Штерн та ін., довгий час спостерігаючи за дітьми з порушеннями розумового розвитку у спеціальних лікарнях та притулках, зробили висновок, що саме недостатність свідомої регуляції власної поведінки характеризує сутність порушень розумового розвитку.

На думку Е.Кречмер, М.Трамер, У.Шелдон, незрілість особистості, мотиваційних спонукань, навичок саморегуляції і самоконтролю у дітей з психофізичними порушеннями призводять до багатьох примітивних, незрілих реакцій на вплив зовнішніх факторів. Учені вважали, що поведінкові реакції, які виникають миттєво у відповідь на який-небудь зовнішній вплив, не підкоряються соціальним правилам і установкам і проходять повз особистісну сферу дитини.

К.Левін висунув власну теорію особистості. Згідно неї, поведінка дає можливість виконувати комунікативну функцію, робить особистість більш гнучкою, дозволяє вирішувати складні життєві ситуації. Ця гнучкість досягається завдяки складній системі різних дій, які формуються на основі пов'язаних, комунікуючих між собою. Також він виявив, що поведінка індивіда не прив'язана до певного способу вирішення ситуацій, а може змінюватися, розряджаючи напругу, що виникла. Усе це розширює адаптативні можливості людини. І навпаки - вчений зробив висновок, що афективна поведінка дитини з порушеннями розумового розвитку не є гнучкою; вона є недостатньо диференційованою і рухливою, що й обумовлює порушення розумового розвитку в цілому.

К.Левін вважав, що на особистість і її поведінку впливає середовище і предмети, які викликають певні потреби. Він розрізняв два види потреб – біологічні і соціальні. Ці потреби не є ізольованими, вони знаходяться в тісному зв'язку одна з одною, існують в певній ієрархії. У дітей з порушеннями розумового розвитку не існує потреб соціального характеру; значно переважають біологічні потреби, ієрархії немає, принцип реагування на потреби є примітивним. Вчений дослідив, що у дітей збільшується тривожність і агресивна поведінка, коли ці потреби не задовольняються [3].

Згодом Л.Виготський, Г.Трошин встановили, що процеси розвитку і дозрівання поведінки у дітей з психофізичними порушеннями, як і у дітей з нормальним розвитком, охоплюють становлення пізнавальної, емоційно-вольової сфер, особистості, діяльності та спілкування. Однак при цьому змінюється темп розвитку, його терміни, якісні й кількісні характеристики.

На сучасному етапі розвитку спеціальної педагогіки та психології не відкидають вплив соціального і біологічного факторів, які відіграють значну роль у розвитку дітей з психофізичними порушеннями.

Г.Дульнев, О.Лурія та ін. довели, що поведінка людини забезпечується роботою трьох функціональних блоків головного мозку: регуляція тону сну та неспання; сприймання, переробка та збереження інформації, що надходить ззовні; програмування та контроль психічної діяльності.

У своїх працях видатний вчений Л.Виготський зазначав, що розвиток вищих форм поведінки потребує певної міри біологічної зрілості, структури. Формування мозкових структур людини відбувається у процесі соціальної активності. Він стверджував, що своєрідність дитячого розвитку полягає у взаємодії культурних та біологічних процесів розвитку[1]. Згодом під керівництвом Л.Виготського було розпочато планомірне і систематичне вивчення психологічних особливостей дітей з порушеннями розумового розвитку. Він розробив положення про те, що вищі специфічно людські психічні процеси здійснюються за допомогою особливих знаків. Спочатку ці культурні засоби формуються у спільній діяльності, а згодом перетворюються на індивідуальні психологічні способи опанування власною поведінкою. Мовлення назвав опорою, на якій здійснюється керівництво поведінкою. Регулятивну функцію мовлення набуває завдяки поєднанню у процесі розвитку з мисленням. Основним порушенням у дітей з особливими освітніми потребами Л.Виготський називає нездатність опанування власною поведінкою через мовленнєві порушення[1].

О.Леонт'єв та ін. виявили, що розвиток дитини з порушеннями інтелекту характеризується своєрідними органічними та функціональними порушеннями нервової системи, ступенем пошкодження, часом виникнення цих порушень, соціальною ситуацією.

М.Певзнер дослідила, що на поведінку дитини з порушеннями розумового розвитку впливає динаміка нервових процесів, яка може виявлятися або у слабкості нервових процесів збудження та гальмування, або у переважанні одного з них. Тоді до недорозвитку пізнавальних можливостей додаються порушення діяльності та поведінки. Діти, у яких олігофренія ускладнена переважанням збудження над гальмуванням, крім інтелектуальної недостатності, мають проблеми з організацією власної поведінки. У таких дітей у ранньому віці відмічається примхливість, загальна розгальмованість, невміння зосередитись, схильність до відволікання, підвищена загальна збудливість, невміння самотійно гратися. У ранньому віці поряд з браком пізнавальної діяльності вони починають проявляти порушення

поведінки і значне зниження працездатності. Моторика цих дітей характеризується не лише загальними рисами недорозвитку, а й наявністю зайвих рухів, що в свою чергу впливає на поведінку дітей цієї категорії: слабкість гальмування, яка поєднується з високою виснажливістю нервової системи, зумовлює імпульсивність поведінки, нестриманість, нетерплячість, вередливість і водночас швидко втомлюваність. Наростання втоми викликає посилення процесу збудження. Діти починають вередувати, плакати, сердитися, кричати, стають дратівливими[5].

Також значні труднощі у формуванні довільної поведінки вчена виявила у дітей, в яких процеси гальмування переважали над процесами збудження. Таких дітей називають «торпідними». Їхня поведінка характеризується повільністю, млявістю, інертністю, виснажливістю. Будь-який стимул, як позитивний, так і негативний, може ними сприйматися як надмірно виснажливий та зумовити появу охоронного гальмування. У ранньому віці діти цієї категорії не реагують на подразники, звуки, яскраві предмети, багато сплять. Згодом вони не цікавляться іграшками, не виявляють потреби у спілкуванні з дітьми та навіть з близькими. Для поведінки таких дітей характерна пасивна підкореність, млявість, відсутність реакції на оточення, замкненість, схильність до негативізмів. Рухи цих дітей є вкрай сповільненими, збідненими, одноманітними.

Слід зазначити, що не всі дефектологи погоджуються з тим, що завжди має місце органічне ушкодження кори головного мозку, тобто існує біологічна причина. Наприклад, Д.Ісаєв, Л.Шипіцина та ін. вважають, що пропущені сензитивні періоди в розвитку дитини впливають на формування в неї психічних та поведінкових порушень, дитина зупиняється на натуральній стадії розвитку, і спроби відновити психічні здібності, адекватну поведінку залишаються невдалими.

У Міжнародній класифікації психічних і поведінкових розладів (МКХ-10) зазначається, що для дітей з порушеннями розумового розвитку є характерним порушення пізнавальної діяльності та адаптивної поведінки[8].

А.Біне, К.Левін, Т.Сімон, Л.Термен та ін. дослідили, що у дітей з порушеннями психофізичного розвитку в ранньому віці (від 1 до 3 років) порушення у розвитку стосуються періоду опанування ходьбою (прямоходіння), розвитку предметної діяльності та мовлення. Коли дитина починає ходити, у неї настає період посиленого ознайомлення з тим, що оточує. Починається інтенсивний розвиток предметних дій, особливо функціональних дій з предметами. Дитина з психофізичними порушеннями починає ходити значно пізніше, і посиленого ознайомлення з навколишнім у неї не відбувається, а формується «польова поведінка»: дитина бере до рук усе, що потрапляє, але одразу й залишає, не маючи інтересу ні до властивостей, ні до призначення.

К.Левін, А.Маслоу, К.Роджерс та ін. також відмічали недостатність внутрішнього мовлення при порушеннях розумового розвитку, яке позначається на регуляції поведінки у конфліктних ситуаціях, коли бажане суперечить вимогам навколишнього середовища. Конфлікт між «хочу» і «треба» у дітей з нормальним розвитком вирішується через програмування власної поведінки, передбачення наслідків. Діти з психофізичними порушеннями не здатні передбачити наслідків своєї поведінки і тому діють імпульсивно.

У дітей з психофізичними порушеннями раннього віку предметна діяльність самостійно не формується, набуває маніпулятивного характеру. Предмети не викликають пізнавального інтересу, дії з ними неадекватні, не відповідають призначенню та властивостям предметів (С.Гончаренко, А.Катаєва, А.Корнієнко, Н.Стадненко, О.Стребелева та ін.).

На другому році життя у дитини з нормальним розвитком на основі предметних дій виникає відповідно предметна діяльність, яка передбачає розв'язання певних завдань та потреб. І пізніше така діяльність стає провідною, тобто такою, що відповідає психічному розвитку. У дитини з психофізичними порушеннями в ранньому віці самостійно не формуються такі види діяльності, як малювання, гра, навички самообслуговування, які у дитини з нормальним розвитком розвиваються вже на кінець третього року життя (А.Катаєва, В.Липа, С.Миронова, В.Синьов, О.Стребелева, В.Турчинська, Д.Шульженко та ін.).

Проблема свідомої регуляції власної поведінки тісно пов'язана з розвитком мовлення у дітей в ранньому віці. Також ранній вік є сензитивним періодом для розвитку мовлення (Л.Виготський). У дитини, що нормально розвивається, у цей період відбувається значний розвиток мовлення та комунікаційної поведінки. Протягом раннього віку мовлення стає основним засобом спілкування. Діти з порушеннями розумового розвитку перші слова промовляють після 2-3 років. У цей період переважна більшість із них речення самостійно не формують. Такі діти можуть промовляти у кращому випадку слова та речення, але вони носять неосмислений характер, не відповідають уявленням про них. Мовлення для дітей з порушеннями розумового розвитку у ранньому віці не є засобом спілкування, і тому свідомо регуляція поведінкою також зазнає значних порушень (О.Єкжанова, А.Катаєва, О.Стребелєва, Д.Шульженко та ін.).

М.Матвєєва, В.Синьов, О.Хохліна та ін. пишуть, що під поведінкою часто розуміють психічні стани, які тісно пов'язані з мотиваційною сферою дитини і проявляються в суб'єктивній активності та комунікативній поведінці, яка більшою мірою визначається ставленням дитини до інших людей, подій, середовища, оцінкою регуляції власних дій. Тому процеси розвитку і дозрівання поведінки як дітей з порушеннями розумового розвитку, так і у дітей з нормальним розвитком, охоплюють становлення пізнавальної, емоційно-вольової, мотиваційної сфер особистості, діяльності та спілкування. Отже, розвиток поведінки є однією з найбільш важливих проблем в теорії навчання і виховання, тому що він пов'язує розвиток різних психічних процесів індивіда, формує необхідну послідовність[6].

Поведінка дитини формується у процесі різноманітних взаємодій із навколишнім через складну взаємодію соціальних і ментальних чинників, під час засвоєння суспільних стосунків і досвіду (Б.Ананьєв, Л.Божович, Л.Виготський, О.Леонт'єв, С.Рубінштейн та ін.).

В.Лубовський, І.Лужикас, І.Соловійов, М.Царидзе та ін. виділяли чинники, що впливають на розвиток поведінки дитини з нормальним розвитком, які не відстежуються у дитини з психофізичними порушеннями. Зважаючи на інтелектуальну неповноцінність, процеси розвитку і становлення поведінки дитини з порушеннями розумового розвитку проходять своєрідним чином. Усе залежить від середовища, в якому дитина знаходиться, соціальних стосунків, в які вона вступає, і звичайно від своєрідності структури порушення. Однак для всіх дітей характерним є одне і те ж саме: найбільше на їхню поведінку впливає слабе усвідомлення значення навколишнього оточення, тому що поведінка передусім припускає свідоме регулювання власної діяльності, що проявляється у визначенні мети, складанні плану, виконанні дій, подоланні перешкод. Регуляція діяльності дитини з нормальним розвитком здійснюється за допомогою вольових зусиль, але, на жаль, у дитини з порушенням розумового розвитку ця регуляція відбувається значно пізніше.

Проблема усвідомлення своєї діяльності у дітей з порушеннями розумового розвитку відноситься до переліку найбільш значущих для розуміння поведінки та її формування, тому що тільки завдяки свідомим зусиллям дитина стає здатною змінювати свою поведінку на більш соціально прийнятну (Л.Виготський, Г.Трошин та ін.).

Особливості регулюючої функції мовлення у дітей з порушеннями розумового розвитку вивчали В.Лубовський, О.Лурія, В.Петрова та ін. Вчені встановили, що порушення мовленнєвого розвитку в дітей з особливими освітніми потребами яскраво виділяються при розгляді співвідношення між мовленням та їхньою поведінкою. Словесна регуляція поведінки, здатність використовувати результати власної практичної діяльності для пізнання навколишнього формуються у дітей цієї категорії зі значним відставанням.

Л.Виготський, Г.Трошин та ін. відзначали, що у дітей з нормальним розвитком процеси формування поведінки відбуваються під час розвитку провідної для них предметно-практичної діяльності, яку виконують разом із дорослим та у процесі гри. Вагомим значення при цьому набуває мовленнєва регуляція поведінки. У дітей з порушенням психофізичного розвитку становлення власної поведінки через мовленнєву регуляцію формується значно пізніше та із суттєвими відхиленнями. Дітям раннього віку з порушеннями розумового

розвитку важко утримувати мету власної діяльності, вони не доводять розпочату справу до кінця, їм постійно потрібна стимулююча й організуюча допомога дорослого.

Крім комунікативної функції, мовлення також виконує функцію регуляції поведінки. Спочатку поведінка дитини підпорядковується вказівкам дорослих, які за допомогою жестів та мовлення привертають до себе увагу, спонукають до діяльності. Згодом у процесі розвитку власного мовлення дитина починає самостійно давати собі інструкції. Отже, виникає мовлення для себе, яке перетворюється на внутрішнє. Його функції тісно пов'язані з організацією і програмуванням поведінки (Л.Виготський, М.Гнезділов, Г.Дульнєв, Л.Занков, Г.Каше, А.Леонтьєв, М.Певзнер, В.Петрова, Є.Соботович, М.Феофанов та ін.).

А.Бернштейн, Г.Россолімо, Г.Трошин та ін. з'ясували, що становлення поведінки тісно пов'язане з появою власного мовлення, яке дозволяє дитині зрозуміти той чи інший спосіб дій та дає змогу підпорядкувати свою поведінку вимогам дорослих. Також учені виявили, що формування довільності регуляції поведінки у дітей з порушеннями розумового розвитку значно утруднене. Їхні дії набувають імпульсивного характеру, поведінка не відповідає загальноприйнятим правилам і нормам. Вона часто буває млявою, безініціативною або навпаки нестриманою, імпульсивною. Труднощі довільності регуляції власної поведінки у дітей з порушеннями розумового розвитку є результатом власне незрілості.

Згодом О.Екжанова, А.Катаєва, Г.Мішина, Ю.Разенкова, О.Стребелева та ін. довели, що суттєвих позитивних зрушень у формуванні регуляції поведінки у дітей з порушеннями психофізичного розвитку можна досягти тільки завдяки спеціальному навчанню, у них самостійно не зникне примітивна «польова поведінка». Тому починати формувати процеси регуляції і контролю над власною поведінкою потрібно ще в ранньому віці. У свою чергу це допоможе кращому і швидшому розвитку когнітивної сфери, мовленню і в цілому особистісному розвитку дітей цієї категорії [2].

Д.Шульженко та ін. виявили, що поведінка дітей з порушеннями розумового розвитку подібна на поведінку дітей з нормальним розвитком, але більш молодшого віку. Діапазон поведінкових реакцій примітивний, призводить до задоволення або до фрустрації. У дітей з нормальним розвитком поведінка є більш диференційованою. Наприклад, отримання похвали може викликати задоволення, радість, сором'язливість. Поведінка дитини з психофізичними порушеннями більш примітивна, полюсна, вона приносить тільки задоволення або, навпаки, незадоволення. Більш складної диференціації нема, тому вона часто буває неадекватною, непропорційною до зовнішніх впливів по своїй динаміці.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, вважаючи на важливість та ймовірну неоднорідність цих розладів, дослідження поведінки дітей раннього віку з порушеннями розумового розвитку допоможуть вирішити одну із важливих проблем в теорії навчання і виховання дітей цієї категорії, оскільки вона стосується проблеми розвитку різних психічних процесів індивіда, формує необхідну послідовність в навчанні і подальшому розвитку особистості дітей в цілому.

Перспективи нашого дослідження полягають у практичному дослідженні особливостей поведінки дітей раннього віку з порушеннями розумового розвитку.

Джерела та література

1. Выготский Л.С. Собрание сочинений: в 6-ти томах. Основы дефектологии / Под ред. Т.А.Власовой. - М.: Педагогика, 1983. -Т. 5. - 368 с.
2. Катаева А.А. Дошкольная олигофренопедагогика / А.А. Катаева, Е.А. Стребелева. - Москва: ВЛАДОС, 2001. - 208 с.
3. Левин К. Динамическая психология / Курт Л.- Москва: Смысл, 2001. - 572с.
4. Спеціальна психологія. Тексти. Навчальний посібник / За ред.. М.П.Матвеевої, С.П.Миронової. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 1999. - Ч. I. - 158 с.
5. Спеціальна психологія. Тексти. Навчальний посібник / За ред.. М.П.Матвеевої, С.П.Миронової. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2001. - Ч. II. - 140 с.
6. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини. Підручник / В. М. Синьов, М.П. Матвеева, О. П. Хохліна. - Київ : Знання, 2008. - 359 с.

7. Синьов В.М. Розумова відсталість як педагогічна проблема : Навчальний посібник / В.М.Синьов. – К.: ДІА, 2007. – 120 с.
8. ХиллДж. Расстройства поведения детского и подросткового возраста / Под ред. Б. Моэн, Дж. Хилл.Пер. с англ. В. Штенгелова. – К.: Сфера, 2006. – 540с.

References

1. Vygotskij L.S. Sobranje sochynenij: v 6-ty tomah. Osnovy defektologyy / Pod red. T.A.Vlasovoj. - M.: Pedagogyka, 1983. –Т. 5. – 368 s.
2. Kataeva A.A. Doshkol'naja olygofrenopedagogyka / A.A. Kataeva, E.A. Strebeleva. – Moskva:VLADOS, 2001. – 208 s.
3. Levyn K. Dynamycheskaja psyhologyja / Kurt L.– Moskva: Smysl, 2001. – 572s.
4. Special'na psyhologija. Teksty. Navchal'nyj posibnyk / Za red.. M.P.Matvjejevoi', S.P.Myronovoi'. - Kam'janec'-Podil's'kyj: Kam'janec'-Podil's'kyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet, informacijno-vydavnychyj viddil, 1999. – Ch. I. – 158 s.
5. Special'na psyhologija. Teksty. Navchal'nyj posibnyk / Za red.. M.P.Matvjejevoi', S.P.Myronovoi'. - Kam'janec'-Podil's'kyj: Kam'janec'-Podil's'kyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet, informacijno-vydavnychyj viddil, 2001. – Ch. II. – 140 s.
6. Syn'ov V. M. Psyhologija rozumovo vidstaloi' dytyny. Pidručnyk / V. M. Syn'ov, M.P. Matvjejeva, O. P. Hohlina. – Kyi'v : Znannja, 2008. – 359 s.
7. Syn'ov V.M. Rozumova vidstalist' jak pedagogichna problema : Navchal'nyj posibnyk / V.M.Syn'ov. – K.: DIA, 2007. – 120 s.
8. HyllDzh. Rasstrojstva povedenija detskogo y podrostkovogo vozrasta / Pod red. B. Моэн, Dzh. Hyll.Per. s angl. V. Shtengelova. – K.: Sfera, 2006. – 540s.

Орлянская А.В. ОСОБЕННОСТИ ПОВЕДЕНИЯ У ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЯМИ УМСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ. В статье обоснована значимость проблемы расстройств поведения детей раннего возраста с нарушениями умственного развития. Осуществлен теоретический анализ зарубежной и отечественной литературы по проблеме развития поведения детей с особыми образовательными потребностями в зависимости от типа реагирования, функционирования и личностных свойств поведения, структуры нарушения. В статье доказана значимость поведения для формирования личности ребенка в целом. Раскрываются такие аспекты, как: формирование поведения детей с нарушениями умственного развития в структуре личности; влияние поведения на развитие способности к овладению психическими процессами; особенности развития внутренней саморегуляции, деятельности, социализации в общество. Сделан вывод о том, что исследования поведения детей раннего возраста с нарушениями умственного развития помогут решить одну из важных проблем в теории обучения и воспитания детей этой категории.

Ключевые слова: поведение, ранний возраст, нарушение умственного развития, нарушение поведения, мотивация, саморегуляция, деятельность, личность.

Alla Orlyanska. BEHAVIORS IN CHILDREN OF EARLY AGE WITH DISORDERS OF MENTAL DEVELOPMENT. The article substantiates the importance of the problem of behavior disorders in young children with intellectual disabilities. Carried out theoretical analysis of foreign and domestic literature on the problem of the development behavior of children with special educational needs depending on the type of response, performance and personal behavior properties, structure violations. The article proves the importance of the behavior for the formation of the child's personality as a whole. Reveal aspects such as: the formation behavior of children with disorders of mental development in the structure of personality; the influence of behaviour on the development of abilities to mastering mental processes; features of development of internal self-regulation, activities of socialization in the society. It is concluded that research of behavior of children of early age with disorders of mental development will help to solve one of the important problems in the theory of education and upbringing of children in this category.

Keywords: behavior, early age, impaired mental development, impaired behaviour, motivation, self-regulation, activity, personality.

Стаття надійшла до редколегії 22.05.2017 р.